

NAGYVÁROSI TERJESZKEDÉS HAZAI JELLEMZŐI – A SZÉTTÉRÜLÉST MÉRŐ NEMZETKÖZI MUTATÓRENDSZER HAZAI ALKALMAZÁSI LEHETŐSÉGEI

BERTALAN LAURA – JANKÓ FERENC

MRTT VÁNDORGYŰLÉS
2018. OKTÓBER 19.
KECSKEMÉT

EFOP-3.6.2-16-2017-00007

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

AZ ELŐADÁS FELÉPÍTÉSE

- Témaválasztás indoklása, kutatási kérdések
- Fogalmak tisztázása
- Nemzetközi mérési módszerek, indikátorok
- Hazai nagyvárosi szétterülés tendenciái
- Összegzés

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA, KUTATÁSI KÉRDÉSEK

- Városi népesség arányának növekedése
- Urbanizáció trendjei, beépített területek növekedésének intenzív üteme
- Milyen mutatók adaptálhatók a hazai városok szétterülésének vizsgálatára?
- Milyen hazai kutatások, módszertanok ismertek?
- Mi jellemzi a hazai nagyvárosokat?

VÁROSI SZÉTTÉRÜLÉS – *URBAN SPRAWL*

A **városi szétterülés** az urbanizált területek főként városperemeken zajló, az organikus városfejlődéssel együtt járó expanziója, amely a piaci feltételek mentén, a szuburbanizációs folyamatok által vezérelve zajlik.

A városi szétterülés *káros jelleget és mértéket ölt*, amennyiben hosszú távú tervezési koncepció helyett spontán zajlik, mely visszafordíthatatlan következményekkel jár a városi táj- és területhasználatra, veszélyeztetve a fenntartható városnövekedés jövőbeli feltételeit.

A VÁROSI SZÉTTÉRÜLÉS MÉRÉSE

- Módszertan kialakulása – USA
- Cél: beépített vagy városias területek növekedésének mérése, és a térbeli kiterjedés mintázatainak vizsgálata
- Területi expanzió nem minden esetben jelent sprawl-t!
- Széttérülésről nem csak a peremterületi fejlődés esetében beszélünk!

A VÁROSI SZÉTTÉRÜLÉS MÉRÉSE

- SPAWL – szubjektív megítélésű fogalom!
- Városszinten eltérő jellegű folyamatok
- Rendelkezésre álló adatok hiánya

Főbb módszertani megközelítések:

- Esettanulmányi jellegű felmérések, empirikus kutatások
- Komplex indikátorendszer alkalmazása, statisztikai módszerekkel
- Távérzékelési módszerek alkalmazása – geometriai alakzatok vizsgálatával – tájképi és tájhasználati, felszínborítás vizsgálatok,
- Tájkép, homogenitás, fragmentáltság vizsgálata
- Központtól való távolság mérése, tömegközlekedési rendszerek, úthálózatok vizsgálata

MÉRÉSI MÓDSZEREKKEL SZEMBENI ELVÁRÁSOK

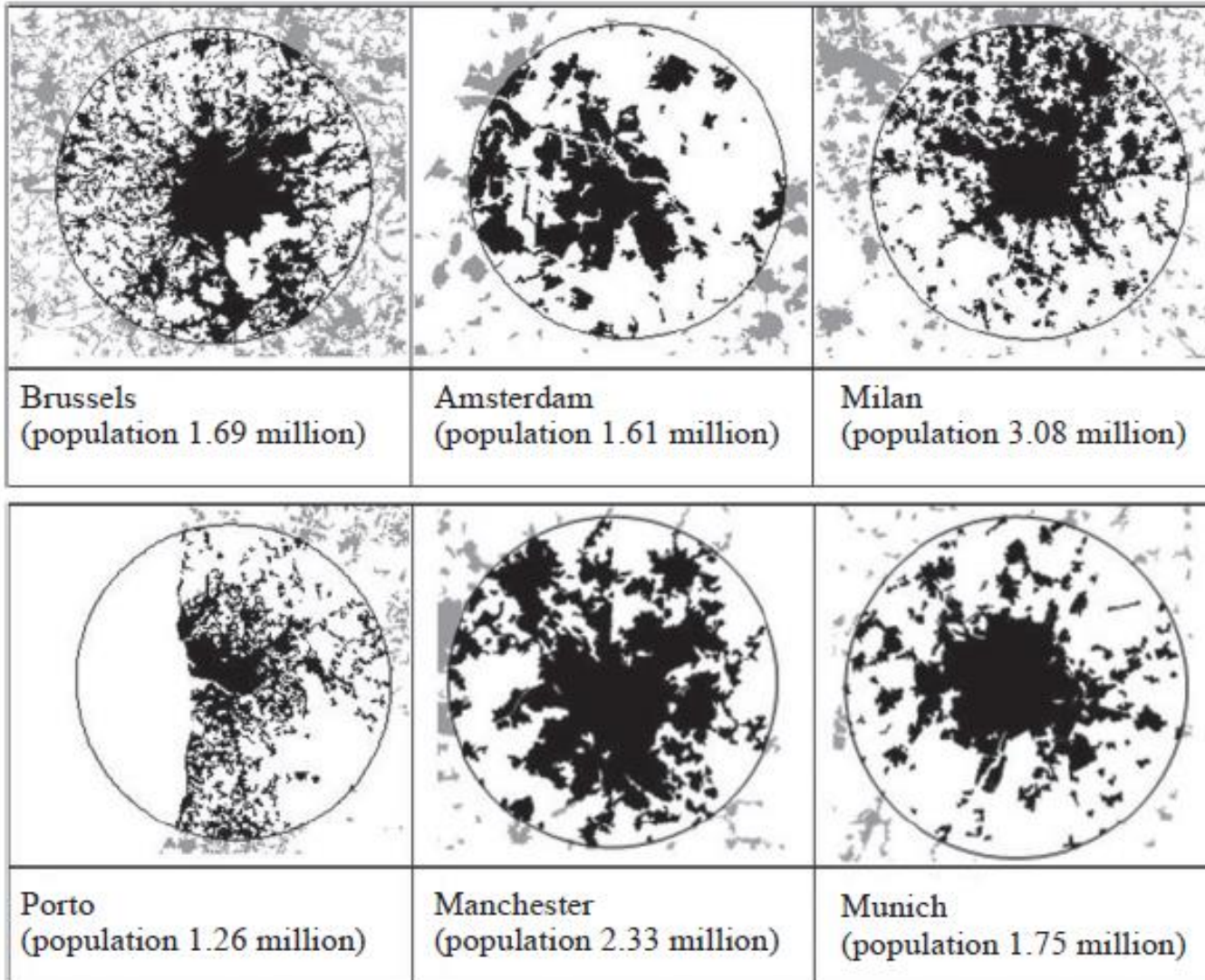
1. *Objektivitás* – az adatok legyenek mérhetőek és előállíthatóak.
2. *Alkalmazhatóság* - széles körben és időben
3. *Megfelelőség* – különböző szinteken használható legyen – háztartás, szomszédság, város, régió, nemzeti szintek
4. *Használhatóság* – az eredmények használhatóak legyenek a várostervezők, érintettek számára
5. *Egyszerűség* – a mérési módszer ne legyen túl bonyolult

MÉRÉSI MÓDSZEREK FŐBB PRIORITÁSAI

1. Total built area - Beépített területek nagysága – legfontosabb mutató
  2. Urban land cover – városi felszínborítás – beépített városi területek – távérzékelésben alkalmazott fogalom
    1. Lakossági területhasználat
    2. Ipari, üzleti és kereskedelmi területhasználat
- ADATOK: Corine Land Cover adatbázis, Urban Atlas

ELTÉRŐ MINTÁZATOK

Brüsszel, Portó, Amszterdam, Manchester, Milánó és München – 20 km-es kör a CBD körül

Forrás: CORIN Land Cover 2006 alapján Siedentop-Fina, 2012

MÉRÉSI MÓDSZEREK FŐBB KATEGÓRIÁI

1. Density – sűrűség
2. Relative population growth rates – lakónépesség számának változása
3. Spatial geometry of built and open space – a beépített és nyílt terek geometriai alakzatainak mérése
4. Accessibility between residential, commercial and business areas – elérhetőség
5. Aesthetic measures - esztétikai jellegű vizsgálatok

MÉRÉSI MÓDSZEREK FŐBB KATEGÓRIÁI

1. Density – sűrűség - Sűrűségi index -

Az adott területi egységre jutó lakónépesség vagy munkahelyek száma, vagy lakások száma

Bruttó lakónépesség sűrűség: teljes lakónépesség/beépített terület

Nettó lakónépesség sűrűség: teljes lakónépesség/beépített lakott (residential) területek

Sűrűség-grádiens: ez esetben a sűrűség a központtól való távolság függvényében értelmezendő: a területi egységre jutó népesség száma a központtól való távolság függvényében csökken.

Nagyon gyakran alkalmazott mutató a városi szétterülést vizsgáló kutatásokban: A sprawl-t gyakran definiálják úgy, hogy jellemzően *alacsony vagy csökkenő sűrűségű városi beépítés*.

DE! a sűrűség relatív érték!

2. Relatív népességváltozás aránya

Sprawl-Index (2001): a beépített területek növekedése és a lakónépesség növekedése közötti arány.

SI > 1 – szétterülés

Beck (2001) – az egy főre eső területfelhasználás növekedését viszonyította a népességváltozáshoz

3. Tájkép fragmentáltsága - a kiterjedés változásának és mintázatainak mérése az ökológiai, geometriai és távérzékelési módszereken alapszik.

- *LPI – Largest Patch Index* (legnagyobb folt indexe) - a legnagyobb városi egybefüggő beépített foltot a teljes városi területhez arányosítja, meghatározva a tájon belüli mintázat dominanciáját.
- *SHDI – Shannon's Diversity Index* (Shannon-féle sűrűségi index), az egyik leggyakrabban alkalmazott mutató a városi szétterülés mértékének térinformatikai és GIS alapokon nyugvó meghatározására.

TERÜLETHASZNÁLATI MINTÁZATOK

- *Galster és társai* (2001) nyolc fő jellemzőre alapozták módszerüket, a területhasználati mintázatok vizsgálatához:
  - sűrűség,
  - folytonosság,
  - koncentrálttság,
  - klaszteresedés,
  - központiség,
  - nuklearitás,
  - vegyes területhasználat
  - közelség.

EURÓPAI KÖRNYETVÉDELMI ÜGYNÖKSÉG MUTATÓRENDSZERE

Jaeger és Schwick (2014) által kidolgozott WUP index (Weighted Urban Proliferation – súlyozott városi proliferációs index),

- a városi szétterülés mértéke attól függ, hogy **mekkora a beépített területek nagysága, mennyire szórt a beépített területek adott tájon belüli elhelyezkedése, illetve milyen fokú a beépített területek kihasználási intenzitása**
- mennyi az adott területre jutó lakosok és munkahelyek száma, vagy megfordítva, mekkora a lakosonkénti vagy munkahelyenkénti területfelhasználás

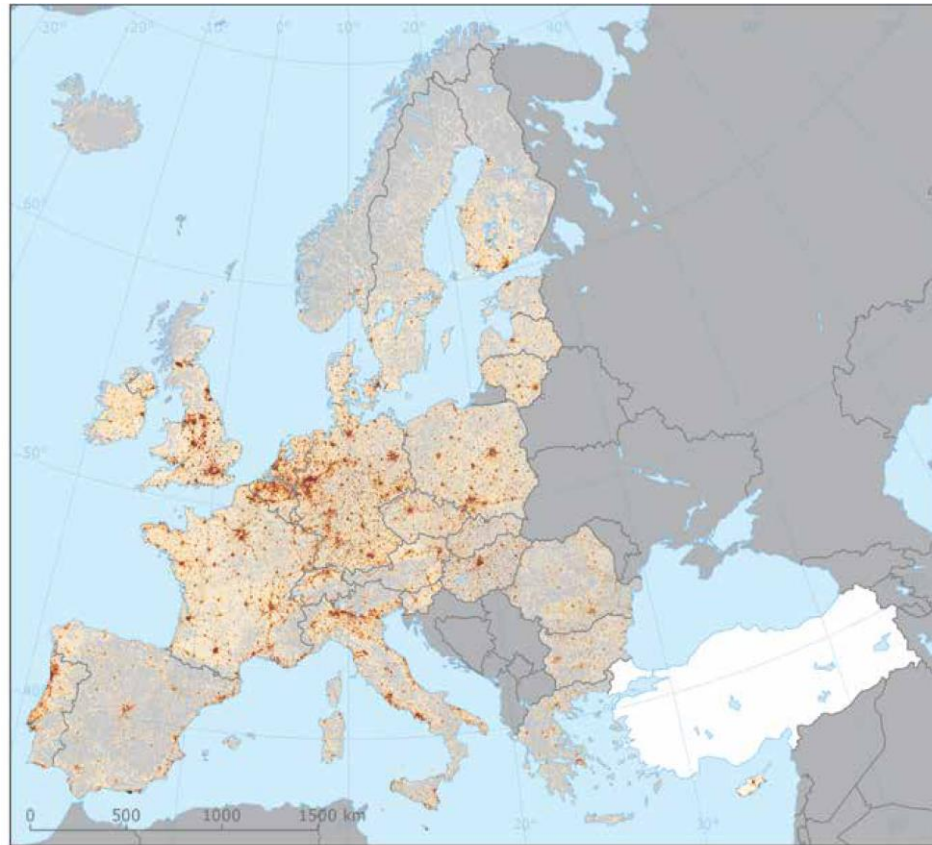

A VÁROSI SZÉTTÉRÜLÉS MÉRTÉKE AZ EURÓPAI ORSZÁGOKBAN

A városi szétterülés mértékében jelentős regionális különbségek tapasztalhatók, nemzetközi és hazai összehasonlításban is.

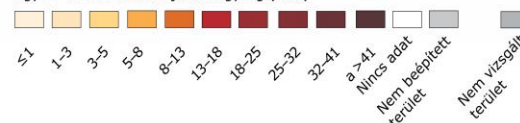
A területi expanzió mértéke függ

- Az adott várostérség gazdasági fejlettségétől, népességvonzó kapacitásától
- Agglomerálódási szintjétől, urbanizáció fokától
- Infrastrukturális, földrajzi adottságoktól
- Településszerkezet jellegétől
- Településfejlődés történetisége
- Szabályozási és támogatási környezet

Súlyozott városi proliferációs index (WUP,)*, 2009

Egy m²-re eső városterjedési egység (UPU)

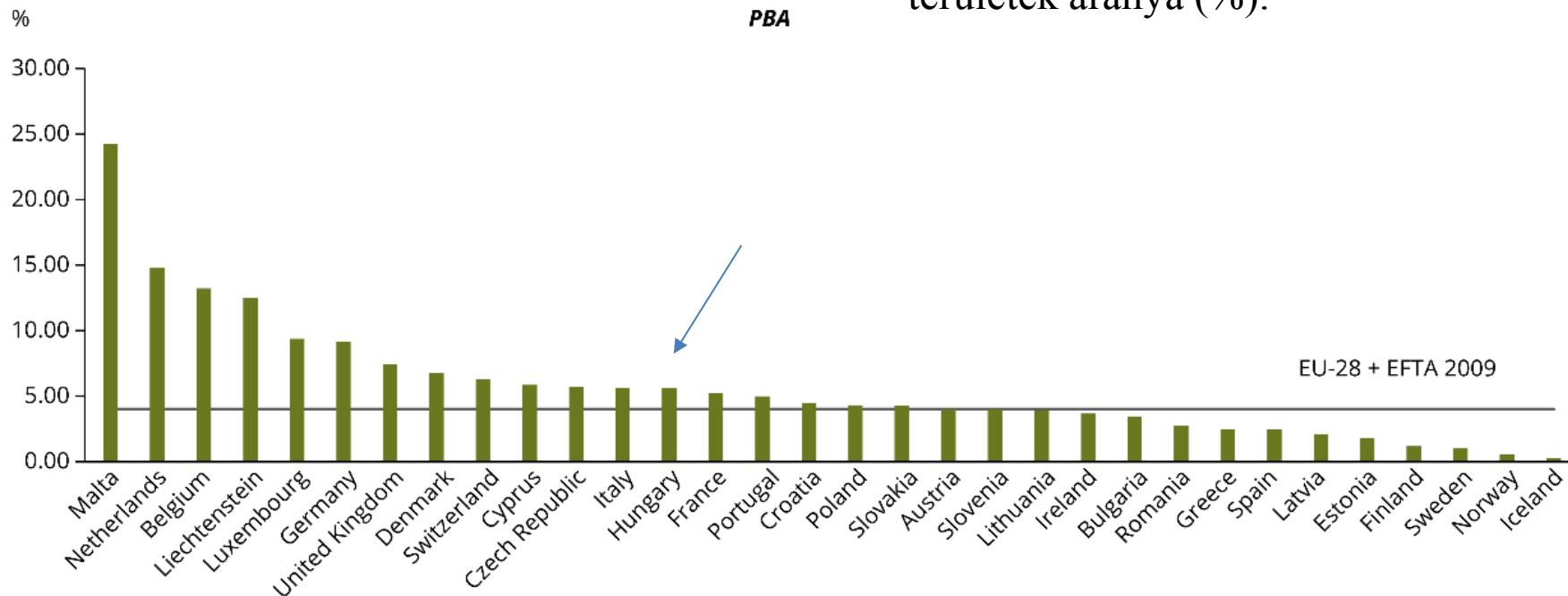

*Kizárólag népességadatok alapján

PBA – BEÉPÍTETT TERÜLETEK ARÁNYA

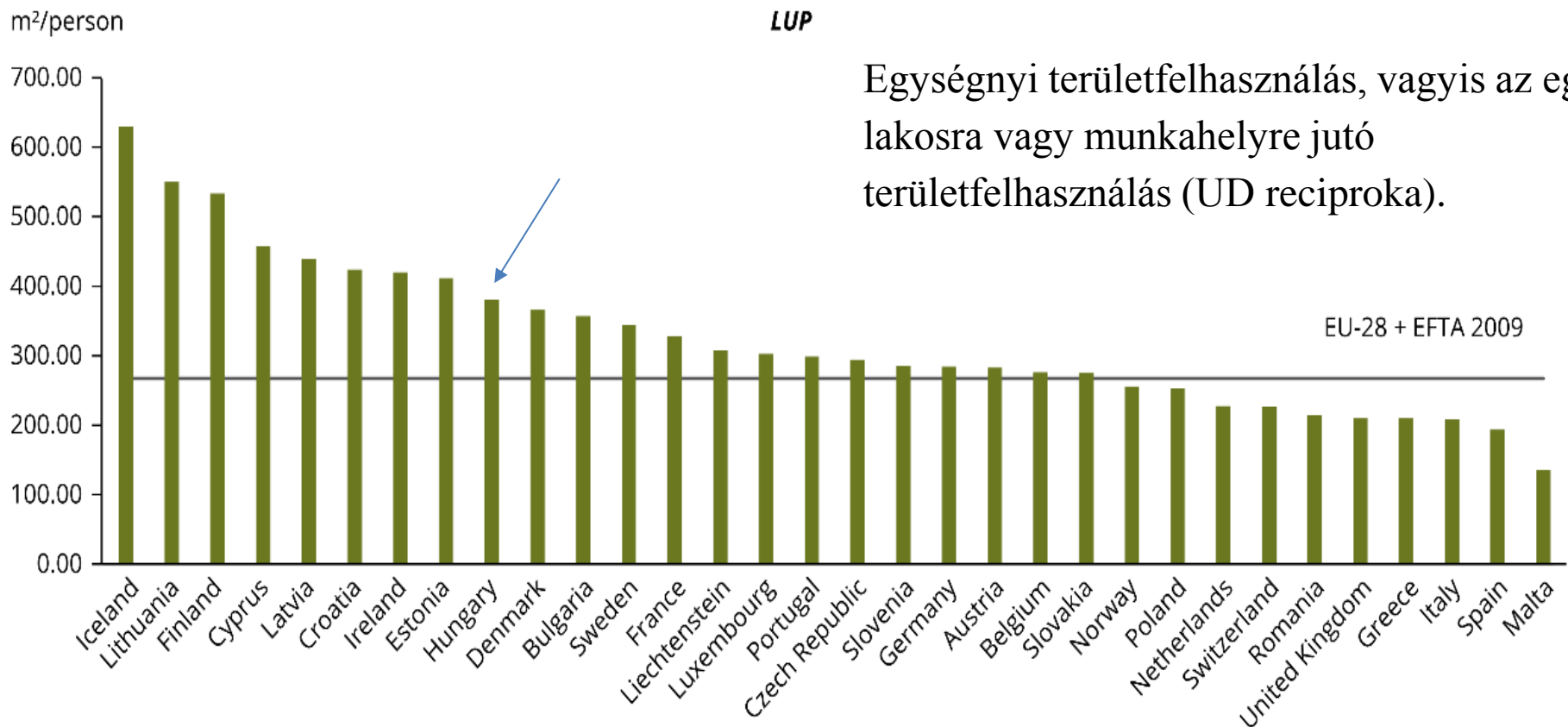
A teljes területhez viszonyított beépített területek aránya (%).

A városi szétterülés mutatóinak (WUP, DIS, LUP, PBA) országos értékei az EU28 + EFTA országok alakulása 2009-ben (UPU/m² és %)

Forrás: EEA-FOEN 2016

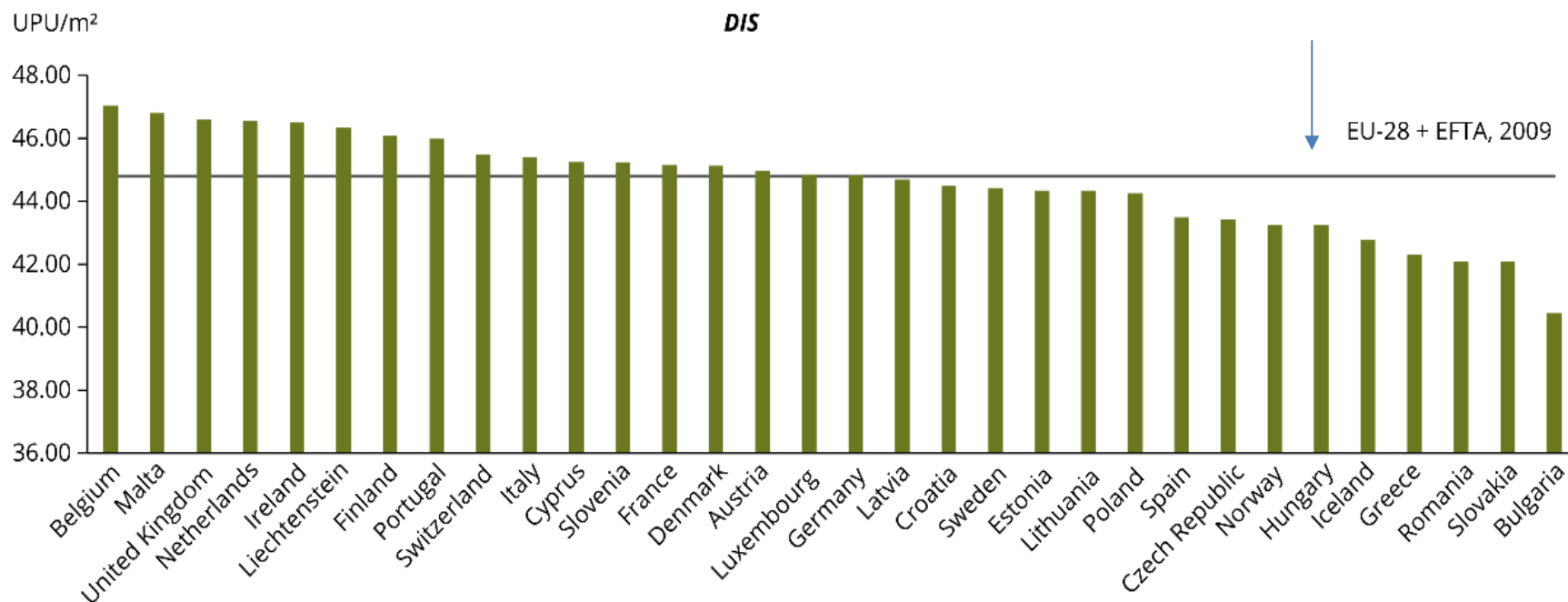
LUP – EGYSÉGNYI TERÜLETFELHASZNÁLÁS MUTATÓJA

A városi szétterülés mutatóinak (WUP, DIS, LUP, PBA) országos értékei az EU28 + EFTA országok alakulása 2009-ben (UPU/m² és %)

Forrás: EEA-FOEN 2016

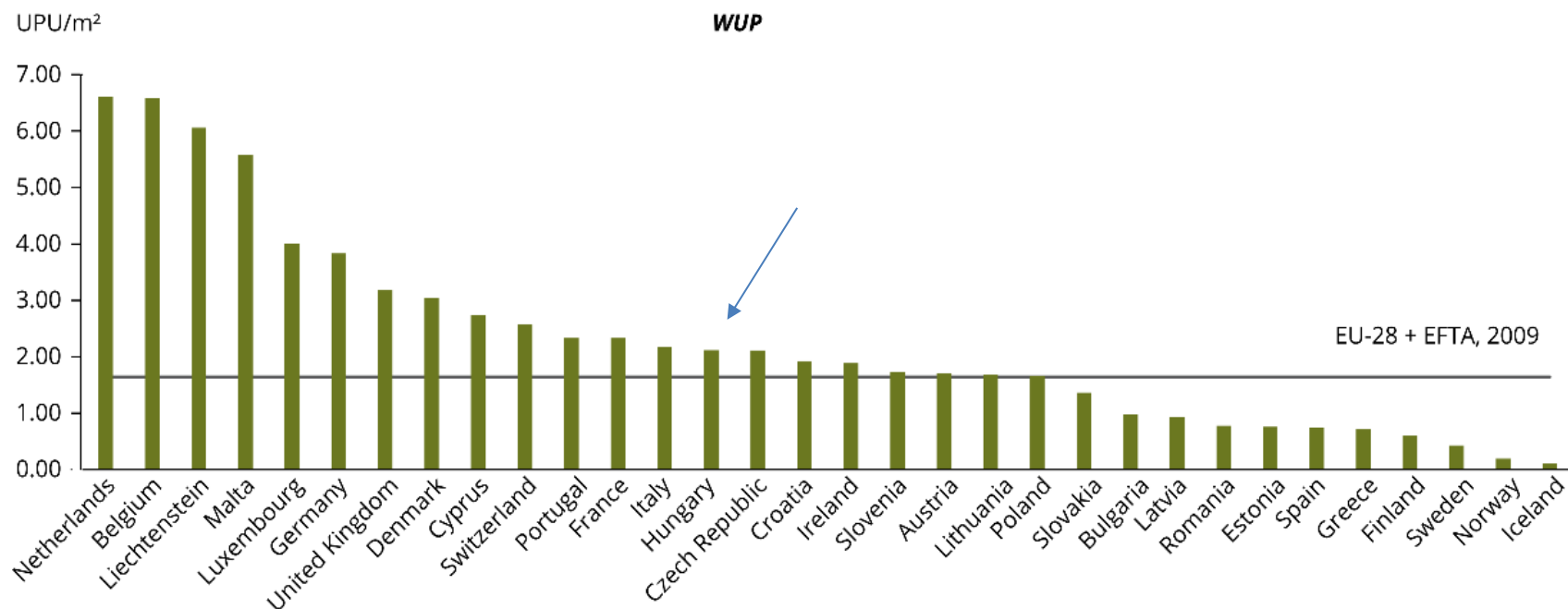
DIS – DISPERSION – BEÉPÍTETT TERÜLETEK SZÓRTSÁGA

A városi szétterülés mutatóinak (WUP, DIS, LUP, PBA) országos értékei az EU28 + EFTA országok alakulása 2009-ben (UPU/m² és %)

Forrás: EEA-FOEN 2016

WUP – SÚLYOZOTT VÁROSI PROLIFERÁCIÓS INDEX

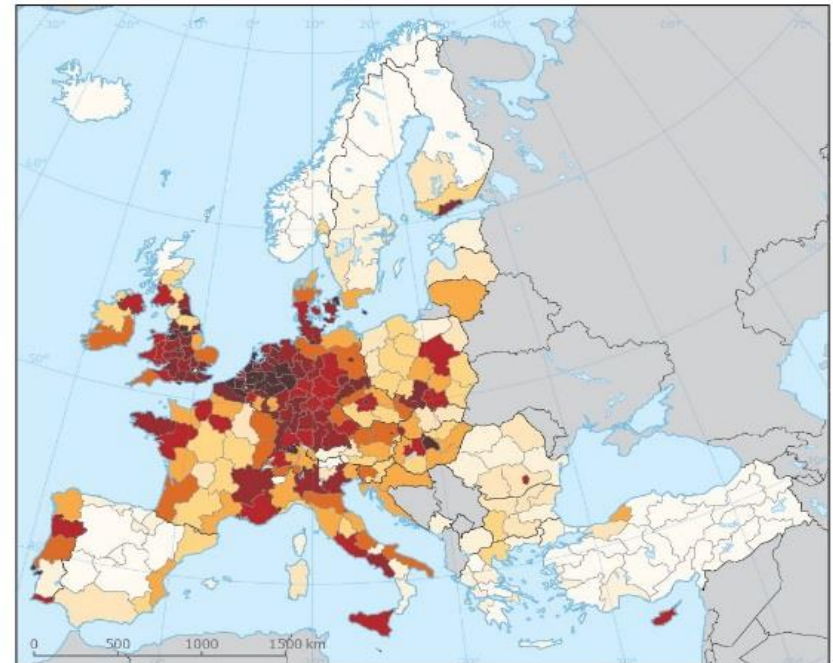
A városi szétterülés mutatóinak (WUP, DIS, LUP, PBA) országos értékei az EU28 + EFTA országok alakulása 2009-ben (UPU/m² és %)

Forrás: EEA-FOEN 2016

VÁROSI SZÉTTÉRÜLÉS REGIONÁLIS MUTATÓINAK ALAKULÁSA HAZÁNKBAN, 2006-2009

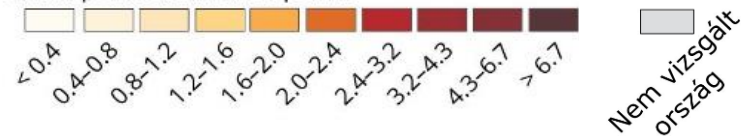
A városi szétterülés mérése –
(Jaeger és Schwick 2012, 2014):

- a beépített területek *aránya*
- a beépített területek adott tájon belüli *szórtsága*
- a beépített területek *kihasználási intenzitása* (a lakosonkénti és munkahelyenkénti területfelhasználás mértéke)

Súlyozott városi proliferációs index (WUP), 2009

Egy m²-re eső városterjedési egység

Forrás: EEA-FEON 2016, p.65. és EIONET adatbázis

HAZAI NUTS-2 RÉGIÓK SÚLYOZOTT VÁROSI PROLIFERÁCIÓS INDEXE (WUP) 2006. ÉS 2009. ÉVEKBEN

Régió	WUP 2006	WUP 2009	Abszolút különbség	Relatív különbség	%-os változás
Közép-magyarországi	6,80	7,12	0,32	4,70	104,71
Közép-dunántúli	2,41	2,52	0,11	4,63	104,56
Nyugat-dunántúli	1,82	1,95	0,13	6,91	107,14
Dél-dunántúli	1,19	1,23	0,04	3,26	103,36
Észak-magyarországi	1,35	1,40	0,05	3,63	103,70
Észak-alföldi	1,59	1,66	0,07	4,40	104,40
Dél-alföldi	1,54	1,61	0,07	4,61	104,55

VÁROSI SZÉTTÉRÜLÉS REGIONÁLIS MUTATÓINAK ALAKULÁSA HAZÁNKBAN, 2006-2009

NUTS-2	BA (km ²)	WUP	UP	UD	LUP	DIS	PBA	Népesség	Munka- helyek száma
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Közép-Mo	103,6	104,7	103,7	97,9	102,2	100,1	103,5	102,7	98,2
Közép-Du	103,2	104,6	103,6	95,2	105,0	100,2	103,2	99,2	95,9
Nyugat-Du	104,3	107,1	104,4	91,8	107,2	100,4	102,4	99,7	91,9
Dél-Du	101,9	103,3	101,9	95,0	105,3	100,2	102,1	98,0	93,7
Észak-Mo	102,3	103,7	102,2	93,5	107,0	100,1	102,5	96,6	92,5
Észak-A	103,2	104,4	103,2	93,1	107,5	100,1	103,2	97,9	90,7
Dél-A	103,4	104,6	103,4	94,2	106,1	100,1	103,4	98,2	95,3

BA: beépített terület nagysága, **WUP:** súlyozott városi proliferációs index, **UP:** városi proliferáció, **UD:** hasznosítási sűrűség, **LUP:** egy főre jutó területfelhasználás, **DIS:** szórtság, **PBA:** beépített területek aránya

Forrás: EEA (2016): Annexes 1-5: Urban sprawl in Europe. Table A1.2 p. 8-14. alapján saját számítás

ÖSSZEGZÉS

- *A hazai és nemzetközi szakirodalomban és fejlesztéspolitikában egyre hangsúlyosabban jelenik meg a városi szétterülés folyamatainak feltárása illetve mérése;*
- *a nemzetközi szakirodalomból ismert mérési módszerek hazai adaptációja kezdeti stádiumban van.*
- *A szétterülés tendenciája növekvő, beépített területek arányának növekedése országos viszonylatban meghaladja az EU-s átlagot*
- *A hazai városokat tekintve eltérő a szétterülés intenzitása és jellege.*
- *Nagyobb városok térségében, a fejlettebb régiókban intenzívebb (KM és NYD)*
- *Főbb hajtóerők: ingatlanpiaci és egyéb tőkeérdekek, szuburbanizáció, rendszerváltást követő változások (privatizáció, földpiaci változások, önkormányzati rendszer átalakulása)*

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

KÖSZÖNJÜK A FIGYELMET!

BERTALAN LAURA, PHD. SOE LKK
E-MAIL: BERTALAN.LAURA@UNI-SORPON.HU

JANKÓ FERENC, PHD. ELTE, SOE LKK
E-MAIL: FRK.GEO@GMAIL.COM

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE